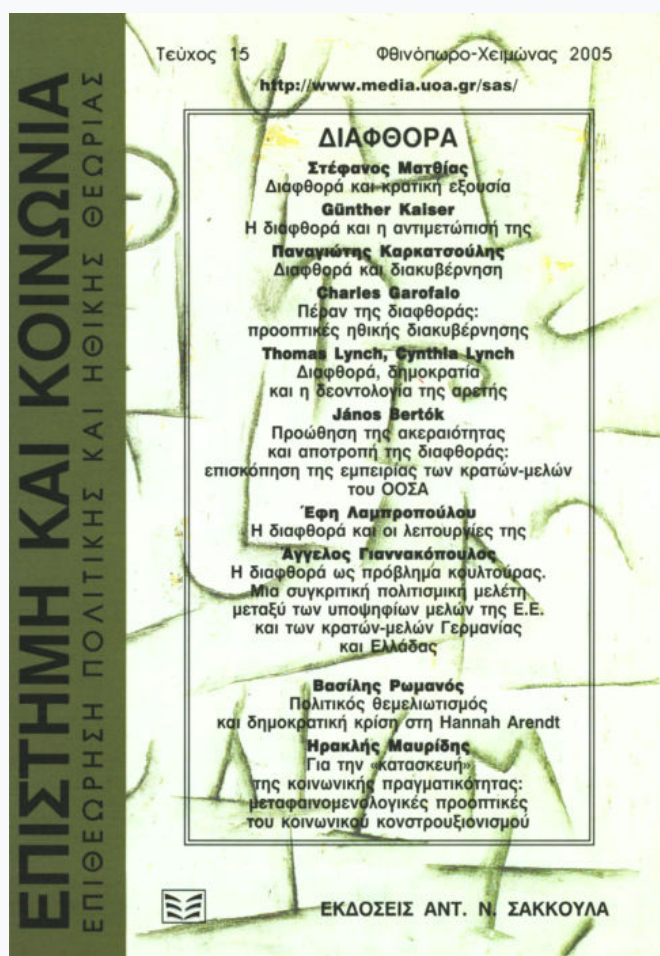


Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας

Τόμ. 15 (2005)

Διαφθορά



Αιμίλιος Μεταξόπουλος, Αυτοσυντήρηση, πόλεμος, πολιτική. Όψεις του μετανεωτερικού κόσμου υπό το φως της θεωρίας της κοσμοκατασκευής

Παναγιώτης Σωτήρης

doi: [10.12681/sas.602](https://doi.org/10.12681/sas.602)

Copyright © 2015, Παναγιώτης Σωτήρης



Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Σωτήρης Π. (2015). Αιμίλιος Μεταξόπουλος, Αυτοσυντήρηση, πόλεμος, πολιτική. Όψεις του μετανεωτερικού κόσμου υπό το φως της θεωρίας της κοσμοκατασκευής. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 15, 269–279. <https://doi.org/10.12681/sas.602>

ελληνική έκδοση του P. Hainsworth (επιμ.), *Η ακροδεξιά. ιδεολογία, πολιτική, κόμματα*, μτφρ. Θ. Αθανασίου, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2004, σελ. 23-24.

5. Περισσότερα για τα κόμματα αυτά στην ελληνική γλώσσα, στο J. G. Andersen και T. Bjørklund, 'Ριζοσπαστικός δεξιός λαϊκισμός στη Σκανδιναβία: από τη φορολογική εξέγερση στον νεοφιλελευθερισμό και την ξеноφοβία', σε Hainsworth (επιμ.), ό.π., σελ. 357-406.

6. Η Εθνική Συμμαχία υπήρξε το κόμμα που διαδέχεται το Ιταλικό Κοινωνικό Κίνημα (MSI). Το 1994 το MSI, που είχε ιδρυθεί το 1946, διαλύεται –στην πραγματικότητα μετονομάζεται– σε Alleanza Nazionale.

7. Για τα σχετικά αποτελέσματα βλ. <http://www.psr.keele.ac.uk/>.

8. Επεξεργάζομαι το θέμα αυτό εκτενέστερα στο υπό έκδοση βιβλίο μου με τίτλο *Από το Κέντρο στα Άκρα. Η νέα άκρα Δεξιά στις διαπραγματευτικές δημοκρατίες (Δανία, Νορβηγία, Ελβετία, Ολλανδία, Αυστρία, Γερμανία)*, εκδ. Ι. Σιδέρη, Αθήνα, άνοιξη 2006.

Αιμίλιος Μεταξόπουλος, *Αυτοσυντήρηση, πόλεμος, πολιτική. Όψεις του μετανεωτερικού κόσμου υπό το φως της θεωρίας της κοσμοκατασκευής*, εκδ. Α. Α. Λιβάνη, Αθήνα 2005, σελ. 582.

Στις μέρες μας, ειδικά στην ελληνική βιβλιογραφία, απουσιάζουν τα φιλοσοφικά κείμενα μεγάλης κλίμακας ή φιλοδοξίας, κείμενα δηλαδή που να αποπειρώνται να καταθέσουν μια συνεκτική φιλοσοφική τοποθέτηση για τον σύγχρονο κόσμο, μια πιθανή ερμηνεία των τάσεων και των αντιθέσεών του, στοιχεία ενός φιλοσοφικού (και πολιτικού) οράματος. Αντίθετα, κυριαρχούν βιβλία και τοποθετήσεις –καθ' όλα αξιόλογα σε αρκετές περιπτώσεις– που παραμένουν εγκλωβισμένα εντός των ορίων του ακαδημαϊκού υπομημητισμού. Με αυτή την έννοια, το βιβλίο του Αιμίλιου Μεταξόπουλου που μας απασχολεί εδώ είναι εξαιρετικής καλοδεχούμενο, ακριβώς επειδή προσπαθεί να αρθρώσει μια συνολική και φιλοσοφικά επεξεργασμένη γνώμη για τον σύγχρονο κόσμο.

Πιο συγκεκριμένα, το βιβλίο αυτό προσπαθεί να συνδυάσει μια σειρά θεωρητικούς κόμβους: μια φιλοσοφική ανθρωπολογία πάνω στις κομβικές έννοιες της αυτοσυντήρησης, της απόφασης, της αντίθεσης φίλου-εχθρού, της κοσμοκατασκευής: την εμμονή στον αξιολογικό μηδενισμό, δηλαδή τη σαφή διάκριση της περιγραφής και της εξήγησης του κόσμου από τη διατύπωση αξιολογικών κρίσεων γι' αυτόν και την άρνηση να προσδοθεί στις αξίες αντικειμενική υπόσταση: τη γνωσιοθεωρητική υποστήριξη αυτής της ανθρωπολογίας μέσα από έναν κριτικό σκεπτικισμό· και, τέλος, την εφαρμογή των σχημάτων αυτών αφενός σε μια ερμηνεία του κοινωνικού υποβάθρου της αντίθεσης μοντερνισμού και μεταμοντερνισμού, αφετέρου σε μια ανάλυση

των μεταλλάξεων και των αντιθέσεων του σύγχρονου καπιταλισμού και της 'αυτοκρατορικής' διαμόρφωσης του διεθνούς συστήματος.

Ως προς την ανθρωπολογική θεμελίωση του όλου σχήματος του Μεταξόπουλου, μπορούμε να πούμε ότι αποτελεί μια ενδιαφέρουσα φιλοσοφική σύνθεση εντός των ορίων μιας θεωρίας της απόφασης και της κατασκευής, δηλαδή εντός μιας θεωρίας που υποστηρίζει ότι δεν μπορεί να υπάρξει μια συνεκτική κοινωνική οντολογία ικανή να ορίζει τους όρους μιας δεοντολογίας της πράξης, είτε με την έννοια μιας αξιολογίας με αντικειμενικές αξιώσεις είτε, πολύ περισσότερο, με την έννοια μιας κοινωνικής τελεολογίας, παρά μόνο μια θεωρία του τρόπου με τον οποίο τα ανθρώπινα όντα, σε ατομικό και συνολικό επίπεδο, διαμορφώνουν κατασκευές με τις οποίες ερμηνεύουν και ορίζουν τον κόσμο εντός του οποίου εγκαταβιώνουν, στη βάση των καταστατικών αποφάσεων τις οποίες παίρνουν.

Επιπλέον, το σχήμα αυτό συνδυάζεται με ένα αίτημα αξιολογικού μηδενισμού, με την έννοια της ριζικής άρνησης κάθε σύγχυσης ανάμεσα σε περιγραφή και αξιολόγηση, ανάμεσα σε είναι και δέον, καθώς υποστηρίζεται ρητά ότι οι περιγραφές του κόσμου εντός των κοσμοκατασκευών (αλλά και η συνολική θεωρία της κοσμοκατασκευής) επιμένουν, αφενός, στην αξιολογική ουδετερότητα, αφετέρου, στην άρνηση μιας συναγωγής ηθικών επιταγών από την περιγραφή του κοινωνικού πράττειν. Αυτό συνδυάζεται με την πεποίθηση (ανάλογη με εκείνη που με συνέπεια υποστήριξε ο Παναγιώτης Κονδύλης) ότι δεν μπορεί να υπάρξει ένα έσχατο νόημα, τόσο ως προς την ανθρώπινη ύπαρξη όσο και ως προς τις αξίες που μπορούν να διέπουν την κοινωνική ζωή, παρά μόνο η όποια σχετική και πεπερασμένη νοηματοδότηση προσφέρεται εντός μιας συγκεκριμένης κοσμοεικόνας.

Στο σχήμα αυτό του Μεταξόπουλου υπάρχουν σαφείς απηχήσεις της περιγραφικής θεωρίας της απόφασης του Κονδύλη, ειδικά ως προς την υπαρκτική βαρύτητα της απόφασης και της συνακόλουθης κοσμοκατασκευής. Συνδυάζεται, όμως, αυτό με την παράλληλη αναφορά στο έργο του Carl Schmitt και την καθοριστική σημασία της αντίθεσης φίλου-εχθρού ως θεμελιακής μορφής του πολιτικού. Το πρωτότυπο στοιχείο της ανάλυσης του Μεταξόπουλου έγκειται σε δύο κατευθύνσεις: η πρώτη είναι η εμμονή του ότι η θεωρία αυτή μπορεί να αποτελέσει ένα συνεκτικό *ανθρωπολογικό* σχήμα, στον βαθμό που θεωρεί ότι μπορούμε να δούμε την αφετηρία της κοσμοκατασκευής και της καθολικότητας της αντίθεσης ανάμεσα σε φίλο και εχθρό στην αυτοσυντήρηση ως οντολογικό θεμέλιο (με την έννοια ότι η ανθρώπινη ύπαρξη διαθέτει μια αδιάλειπτη ροπή προς τη συνέχιση της ύπαρ-

ξης της). Καθώς η αυτοσυντήρηση προσκρούει διαρκώς σε εμπόδια, αυτό οδηγεί συνεχώς στην ανάδυση ανταγωνιστικών κοσμοεικόνων. Η δεύτερη είναι ότι επιμένει ιδιαίτερα στη σημασία της σύγκρουσης και θεωρεί ότι ο πόλεμος δεν είναι μια οριακή κατάσταση της πολιτικής, αλλά αντίθετα η βασική της μορφή (αντιστρέφοντας, κατά κάποιο τρόπο, τη γνωστή ρήση του Clausewitz περί του πολέμου ως συνέχισης της πολιτικής με άλλα μέσα). Γι' αυτόν τον λόγο κατορθώνει να μην είναι απλώς ένα σχήμα της προτεραιότητας της απόφασης και μια θεωρία κοινωνικού κατασκευισμού,¹ ούτε μόνο μια τοποθέτηση περί του ανταγωνιστικού χαρακτήρα της πολιτικής πρακτικής. Δεν είναι τυχαίο ότι ως προς τη διατύπωση ενός σχήματος για την ουσία του *πολιτικού*, δεν περιορίζεται μόνο στον Schmitt, αλλά κάνει επανειλημμένες αναφορές και στον Lenin, θεωρώντας ότι μπορούμε σε αυτόν να δούμε ένα σχήμα του καθοριστικού χαρακτήρα της πολιτικής απόφασης και παρέμβασης σε ένα συγκρουσιακό περιβάλλον.

Επιπλέον, πρόκειται για ένα σχήμα το οποίο δεν διατυπώνεται απλώς ως μια δογματική επιλογή (έστω και αν μια θεωρία της κοσμοκατασκευής υπαινίσσεται την αναγκαστικά δογματική αφετηρία οποιασδήποτε θεωρητικής επιλογής), αλλά και σε διάλογο και αντιπαράθεση με μια σειρά από άλλες θεωρητικές τοποθετήσεις (εκτός από τον Κονδύλη και τον Schmitt), όπως την ανθρωπολογία του Scheller, την ανθρωπολογική προβληματική του Gehlen περί της ανθρώπινης δράσης, τη φροϋδική θεωρία του ασυνειδήτου και των ενορμήσεων.

Το δεύτερο νήμα του Μεταξόπουλου είναι η προσπάθεια να υποστηρίξει το όλο σχήμα περί της κοσμοκατασκευής μέσα από μια σκεπτικιστική γνωσιοθεωρητική προσέγγιση. Το σημείο αυτό έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον και αποτελεί και σημείο σύνδεσης με τις προηγούμενες φιλοσοφικές επεξεργασίες του συγγραφέα. Ουσιαστικά, η επιλογή μιας αντιθεμελιωτικής προσέγγισης, που όμως δεν αποδιαιρώνει προκαταβολικά τη διατύπωση θεωρητικών σχημάτων με αξιώσεις επιστημονικότητας, αλλά αντίθετα επιμένει στη δυνατότητα να διατυπώνονται 'επιστημονικά ερευνητικά προγράμματα' (με την έννοια που δίνει στον όρο ο Lakatos), αποτελεί εκείνο το μεταθεωρητικό συμπλήρωμα της θεωρίας της κοσμοκατασκευής που την οριοθετεί από το να είναι μια ακόμη παρὰλλαγή θεωρητικού κατασκευισμού, εφόσον διατηρεί τη δυνατότητα αξιώσεων εγκυρότητας στη διαπάλη ανάμεσα στις κοσμοεικόνες για κατίσχυση. Δεν είναι τυχαίο, άλλωστε, ότι ο Μεταξόπουλος σε αρκετά σημεία του βιβλίου σπεύδει να διαχωριστεί τόσο από τον νεοπραγματισμό του Rorty και τον κοινοτιστικό φιλελευθερισμό του Walzer (εγκαλώντας

αμφοτέρους για εγκλεισμό εντός μιας αντίληψης του κοινωνικού πράττειν που αντιστοιχεί στα στενά όρια μιας τυπικής φιλελεύθερης κοινωνίας), αλλά και από τις ευρωπαϊκές αποδομητικές τάσεις και την προσπάθεια υπονόμησης της δυνατότητας παραγωγής συνεκτικών θεωρητικών (και πολιτικών) προτάσεων.

Το τρίτο νήμα του βιβλίου, που ως προς τη διάταξη αναλογεί στο δεύτερο μέρος του, είναι μια αναμέτρηση με τις πολιτικές, κοινωνικές και θεωρητικές προκλήσεις της έλευσης αυτού που ορίζεται ως μετανεωτερικότητα. Για τον Μεταξόπουλο το κοινωνικό υλικό υπόβαθρο αυτών των ιδεολογικών και πολιτισμικών μεταλλαγών είναι, ουσιαστικά, η μετάβαση σε μια ιδιαίτερα επιθετική εκδοχή καπιταλισμού, που χαρακτηρίζεται από έντονα στοιχεία μιας χρηματιστικής οικονομίας-καζίνο, από τα διαλυτικά –ως προς τις μορφές κοινωνικής συγκρότησης και συνειδήσης– αποτελέσματα που φέρνει η επιθετική κυριαρχία της αγοράς ως βασικού κοινωνικού γνώμονα, από την αποσάθρωση των δημοκρατικών ελευθεριών και την ταχεία διαμόρφωση συνθηκών ενός αυταρχικού πλαισίου ‘πανοπτικής’ αστυνόμευσης, από την ‘αυτοκρατορική’ συμπεριφορά και πρακτική των ΗΠΑ. Σε αυτό το φόντο, θεωρεί ότι αναδύονται μια σειρά από τάσεις και στην υπαρξιακή σφαίρα, όπως είναι η διάχυση, η διασπορά, η κατάργηση του χρόνου και της μνήμης, η προτεραιότητα του χώρου έναντι του χρόνου, και στην καλλιτεχνική, μέσα από την υποκατάσταση των μοντερνιστικών προκλήσεων από τις μεταμοντέρνες πρωτοτυπίες.

Ο Μεταξόπουλος εξετάζει με τρόπο συστηματικό την όλη θεωρητική συζήτηση περί μοντερνισμού και μεταμοντερνισμού, επιλέγοντας όμως μια κριτική τοποθέτηση έναντι και των δύο πόλων της θεωρητικής συζήτησης. Αυτό γίνεται σαφές και στον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζει την απόπειρα ιδίως του Habermas να αναδιατυπώσει μια φιλοσοφική και θεωρητική υπεράσπιση του ‘ανολοκλήρωτου προγράμματος του μοντερνισμού’. Για τον Μεταξόπουλο η έννοια της επικοινωνιακής ορθολογικότητας και της εκπηγάζουσας εξ αυτής κοινωνικής συναίνεσης, τις οποίες προκρίνει το σχήμα του Habermas, είναι και θεωρητικά άστοχες (αφού παραβλέπουν τη σημασία της σύγκρουσης ανάμεσα σε κοσμοκατασκευές που είναι καταστατική του κοινωνικού είναι) και πολιτικά ύποπτες, αφού στην πραγματικότητα βρίσκονται εντός των πολιτικών προδιαγραφών της σύγχρονης μετανεωτερικής οικονομίας και ‘δημοκρατίας’ της αγοράς. Με τον ίδιο επικριτικό τόνο στέκεται και σε άλλες πλευρές της συζήτησης, όπως ήταν η ιταλική απόπειρα για μια

‘αδύναμη σκέψη’ ή οι προσπάθειες θεωρητικοποίησης του εικαστικού και αρχιτεκτονικού μεταμοντερνισμού.

Εκτός, όμως, από τις θεωρητικές πλευρές της σύγχρονης κοινωνικής και πολιτικής πραγματικότητας, εξετάζεται και ο πραγματικός συσχετισμός δύναμης μέσα στο σύγχρονο κόσμο. Εδώ ο Μεταξόπουλος επιμένει στη σημασία μερικών σημαντικών, όπως τις θεωρεί, αλλαγών στο σύγχρονο καπιταλιστικό κόσμο: α) τη συμπερίληψη της διαφθοράς στην ‘κανονική’ διαχείριση και διακυβέρνηση των σύγχρονων καπιταλιστικών οικονομιών, μέσα από τη νομιμοποίηση πολλαπλών και περίπλοκων μηχανισμών εξαγοράς αποφάσεων, συνειδήσεων ενίοτε και κυβερνήσεων από τις ισχυρές επιχειρήσεις· β) μια διαδικασία μαζικού *απαλφαβητισμού*, ως αποτέλεσμα της κυριαρχίας στην εκπαιδευτική πολιτική μιας αγοραίας τεχνοκρατικής λογικής, που επιβραβεύει τεχνικές δεξιότητες διαχείρισης πληροφοριών σε βάρος της κριτικής σκέψης και αναζήτησης· γ) τις πολλαπλές εκδοχές του σύγχρονου αυταρχισμού και της κυριαρχίας της αστυνομικής επιτήρησης σε βάρος των δημοκρατικών ελευθεριών και τη συνακόλουθη υποχώρηση της δημοκρατίας ως διαδικασίας μαζικής συμμετοχής και τροποποίησης του συσχετισμού δύναμης, έστω και υπό τον μανδύα της πολυπολιτισμικότητας και της ανοχής στη διαφορά. Ιδιαίτερη σημασία (και από θεωρητική και από πολιτική άποψη) έχει η επιμονή του συγγραφέα ότι οφείλουμε να μην παραβλέπουμε τον κρίσιμο και καθοριστικό ρόλο που έχει σε όλες αυτές τις εξελίξεις η καπιταλιστική εργασιακή σχέση και οι μεταλλαγές της, τόσο για τη διαμόρφωση των σχέσεων εξουσίας, όσο και για την τρομαχτική ένταση των κοινωνικών ανισοτήτων.

Στη βάση των παραπάνω εξετάζει τις παραμέτρους που ορίζουν τη συμπεριφορά των ΗΠΑ στο διεθνές πεδίο. Έχει σημασία ότι, παρά το θεωρητικό διάλογο στον οποίο προχωρά με το θεωρητικό σχήμα της κατά Negri και Hardt *Αυτοκρατορίας*, εντούτοις δεν αποδέχεται τον πυρήνα της τοποθέτησής τους, που είναι ένα σχήμα παγκοσμιοποίησης και υπέρβασης των εθνικών κρατών, αλλά αντίθετα επιμένει στη σημασία τόσο των ιδιαίτερων ‘ιδιοτελών’ στοιχείων της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής, όσο και στην ύπαρξη ανταγωνισμών (έστω και άνισων) στο διεθνές σύστημα. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει η διαπραγμάτευση που κάνει για τις πολιτικές και θεωρητικές κατευθύνσεις των αμερικανών νεοσυντηρητικών και του τρόπου με τον οποίο η τοποθέτησή τους, ανεξάρτητα από τους όποιους ιδεαλιστικούς τόνους περιλαμβάνει η άρθρωσή τους, έχει εντούτοις έντονα τα στοιχεία μιας ρεαλιστικής τοποθέτησης που αντιλαμβάνεται την καθοριστικότητα της σύ-

γκρουσης, της αντίθεσης φίλου-εχθρού και της ουσιαδούς συνέχειας ανάμεσα σε πόλεμο και πολιτική. Εξίσου ενδιαφέρουσα και οξυδερκής είναι και η προσέγγισή του ως προς το φαινόμενο της ‘τρομοκρατίας’ (τα εισαγωγικά υποδηλώνουν την ασάφεια της έννοιας). Αφενός, γιατί επιμένει ότι δεν μπορεί να υπάρξει ένας αντικειμενικός ορισμός της τρομοκρατίας, παρά μόνο ο χαρακτηρισμός αντισυνημικών πρακτικών ως ‘τρομοκρατικών’ από όσους κατέχουν το μονοπώλιο της νόμιμης κρατικής βίας. Αφετέρου, γιατί υπενθυμίζει ότι σε μεγάλο βαθμό ό,τι η τρέχουσα δημοσιογραφική και πολιτική φιλολογία ορίζει ως ‘τρομοκρατία’, στην πραγματικότητα αποτελεί μια ακραία πολιτική πράξη, στον βαθμό που εγγράφει τα βασικά χαρακτηριστικά του πολιτικού, δηλαδή το σπρώξιμο στα άκρα της αντίθεσης φίλου-εχθρού έως την επιδίωξη πλήρους αφανισμού του αντιπάλου.

Το βιβλίο ολοκληρώνεται με μια προσωπική κατάθεση θεωρητικών και πολιτικών επιλογών του Μεταξόπουλου, τις οποίες οριοθετεί γύρω από τρεις άξονες: α) τον άθεο υλισμό του διαφωτισμού, με την ταυτόχρονη αναφορά σε μια αντιθεμελιωτική σκεπτικιστική παράδοση· β) την εμμονή σε μια κομμουνιστική πολιτική αναφορά, με τον κομμουνισμό να μην ορίζεται ούτε ως μια ουτοπία, ούτε ως όριο μιας ιστορικής τελεολογίας (και, βεβαίως, να μην ταυτίζεται με τον πάλαι ποτέ ‘υπαρκτό σοσιαλισμό’), αλλά ως μια συγκεκριμένη πολιτική επιδίωξη αμφισβήτησης του σύγχρονου καπιταλισμού, ως μια διαρκής προσπάθεια υπονόμευσής του· και γ) την υπεράσπιση της αισθητικής και διανοητικής αξίας και απόλαυσης των καλλιτεχνικών και πνευματικών δημιουργημάτων της κλασικής κουλτούρας, νεώτερης και σύγχρονης, σε αντιδιαστολή με τη μεταμοντέρνα αποδόμησή τους.

Ελπίζουμε ότι η σύντομη παρουσίαση που προηγήθηκε (αναγκαστικά επιλεκτική αφού πρόκειται για βιβλίο περίπου 550 σελίδων που διαπραγματεύεται ένα πολύ μεγάλο εύρος θεμάτων) έδωσε μια πρώτη εικόνα των βασικών πλευρών του. Θεωρούμε ότι πρόκειται για ένα σημαντικό βιβλίο, ακριβώς γιατί συνδυάζει τη φιλοσοφική συστηματικότητα (έστω και προς μία εξαρχής μη συστηματική φιλοσοφική κατεύθυνση), την αναμέτρηση με άλλες απόψεις, τη διατύπωση συνολικών πολιτικών εκτιμήσεων και αναλύσεων για τον σύγχρονο κόσμο. Αυτό σημαίνει ότι μπορεί να συμβάλει στον αναγκαίο κριτικό διάλογο για τη σύγχρονη κοινωνική και πολιτική πραγματικότητα. Η γενική αυτή θέση γίνεται πιο συγκεκριμένη με τις ακόλουθες παρατηρήσεις.

Το μεταθεωρητικό σχήμα το οποίο προτείνει ο Μεταξόπουλος έχει αναμφισβήτητο ενδιαφέρον. Η εκτίμηση αυτή στηρίζεται στη φιλοσοφική σύνθεση την οποία αποπειράται. Αφενός, γιατί επιχειρεί να στηρίξει την έννοια της

κοσμοκατασκευής και της απόφασης σε μια συνολική ανθρωπολογική τοποθέτηση, με βασικό άξονα την έννοια της αυτοσυντήρησης, και με αυτή την έννοια εντάσσει την έννοια της απόφασης σε μια πιο συνολική οπτική κοινωνικής οντολογίας. Αφετέρου, γιατί όχι μόνο τονίζει την καθοριστικότητα της σχέσης φίλου και εχθρού για την πολιτική πρακτική, αλλά και επιμένει στη σύνδεση των αξιώσεων ισχύος των διαφορετικών κοσμοκατασκευών με την έδραση των ανταγωνισμών στην αφετηρία της αυτοσυντήρησης. Αυτή η πιο πολιτική θεώρηση της έννοιας της απόφασης και της κοσμοκατασκευής, αυτή η εντονότερη άρθρωσή της πάνω σε μια οντολογία του κοινωνικού ανταγωνισμού, επιτρέπει στην τοποθέτηση του Μεταξόπουλου να είναι πληρέστερη από άλλες κλασικές παραλλαγές του ντεσιζιονισμού. Αποφεύγει, έτσι, και την αίσθηση μιας απλής ‘αυθαίρετης’ επιλογής αποφάσεων που χαρακτηρίζει το σχήμα του Κονδύλη, αλλά και την απουσία κοινωνικής γείωσης του πολιτικού ανταγωνισμού που σφραγίζει την αρχετυπική τοποθέτηση του Schmitt.

Εξίσου ενδιαφέρον, από αμιγώς φιλοσοφική σκοπιά, έχει και η γνωσιοθεωρητική τοποθέτηση του συγγραφέα και η προσπάθειά του να αναδιατυπώσει το σκεπτικιστικό σχήμα. Η πρωτοτυπία του έγκειται στο ότι με την έννοια του σκεπτικισμού δεν εννοείται κάποια από τις τρέχουσες παραλλαγές ενός ‘αντιθεμελιωτικού’ γνωσιολογικού φιλελευθερισμού που απλώς θα διακηρύττε ότι ελλείπει θεμελίου όλες οι απόψεις είναι επίσης αποδεκτές. Αντίθετα, ο Μεταξόπουλος αντιμετωπίζει τον σκεπτικισμό πολύ περισσότερο ως μια προσπάθεια προκαταβολικού περιορισμού των ορίων οποιασδήποτε θεωρητικής (και πολιτικής) τοποθέτησης, με ταυτόχρονη υπεράσπιση της δυνατότητας να αρθρώνουμε μείζονες θεωρητικές συνθέσεις με αξιώσεις επιστημονικής εγκυρότητας.

Ως προς την ανάλυση που κάνει για αυτόν που προσεγγίζει ως μετανεωτερικό καπιταλισμό, οφείλουμε να πούμε ότι είναι αρκετά εύστοχη, καθώς εντοπίζει αρκετά από τα σημεία που συνδέουν την απελευθέρωση των αγορών και τη γενίκευση της εμπορευματικής μορφής για ένα τεράστιο φάσμα αγαθών και υπηρεσιών, τις αλλαγές στους όρους της κοινωνικής συνείδησης (την τάση απώλειας της αίσθησης της ιστορικότητας και του κριτικού προσανατολισμού μέσα στον κοινωνικό χωροχρόνο), τις μεταλλάξεις των δημοκρατικών θεσμών και πρακτικών, την υπονόμηση της πραγματικής συμμετοχής προς όφελος πρακτικών μαζικής χειραγώγησης, την ένταση της αστυνόμευσης. Και ως κριτική και ως πολιτική θέση, αυτή η ριζική λήψη θέσης ότι ο κόσμος στον οποίο ζούμε κάθε άλλο παρά είναι ο καλύτερος δυνατός, είναι

παραπάνω από καλοδεχούμενη. Αντίστοιχο κριτικό ενδιαφέρον έχει η προσέγγιση που κάνει στην αντιπαράθεση μοντερνισμού και μεταμοντερνισμού, μια που δεν σπεύδει απλώς να πάρει θέση, αλλά αντιμετωπίζει με τρόπο απορριπτικό και τους δύο πόλους της αντίθεσης, αναδεικνύοντας την κοινή τους έδραση στους κατά βάση στενούς κοινωνικούς και πολιτικούς ορίζοντες της φιλελεύθερης δημοκρατίας. Εν συνόλω, άλλωστε, έχει θεωρητική και πολιτική σημασία η σαφής οριοθέτηση του Μεταξόπουλου, όχι μόνο απέναντι στις τρέχουσες εκδοχές της νεοφιλελεύθερης ιδεολογίας, αλλά απέναντι στον πυρήνα της φιλελεύθερης αντίληψης, αρχής γενομένης από τη διαπίστωση ότι αυτή συσκοτίζει τον εγγενώς ανταγωνιστικό χαρακτήρα της πολιτικής πρακτικής.

Όμως, κριτικό και θεωρητικό ενδιαφέρον έχει η εικόνα που προσφέρει του διεθνούς συστήματος, η προσπάθεια ανάδειξης των ανταγωνισμών που το διαπερνούν, η κατάδειξη ότι η αμερικανική πολιτική δεν είναι κάποια 'αφροσύνη', αλλά μια συνεκτική πολιτική τοποθέτηση που προσπαθεί να επανακατοχυρώνει διαρκώς την αμερικανική ηγεμονία απέναντι σε τωρινές και μελλοντικές απειλές, ο σαφής διαχωρισμός από μεγάλο μέρος της τρέχουσας φιλολογίας περί 'τρομοκρατίας'. Συνολικά, άλλωστε, έχει σημασία, κατά τη γνώμη μας, ότι ο Μεταξόπουλος επιλέγει ρητά μια αντικαπιταλιστική και εν γένει αντισυστημική τοποθέτηση καταδεικνύοντας ότι η επιλογή μιας αντιθεμελιωτικής μεθοδολογικής ή γνωσιοθεωρητικής προοπτικής δεν είναι υποχρεωτικό να συμβαδίζει και με συντηρητικές πολιτικές (κάτι πολύ διαδεδομένο στις δεκαετίες του 1980 και του 1990, όταν διάφορες παραλλαγές αντιθεμελιωτικών τοποθετήσεων πρωτίστως στράφηκαν εναντίον των πολιτικών και θεωρητικών τοποθετήσεων της Αριστεράς –με την πολεμική κραυγή περί του 'τέλος των μεγάλων αφηγήσεων' να είναι το συχνό συνώνυμο του τέλους του κομμουνισμού).

Επίσης, θεωρούμε αναγκαίο να κάνουμε και μια παρατήρηση για το ύφος του βιβλίου, παρότι οι φιλοσοφικές πραγματείες δεν είναι αναγκαίο να είναι και ενδιαφέρουσες αισθητικά (κάτι που, δυστυχώς, κάνει αρκετά σημαντικά κείμενα, ιδίως της αγγλοσαξονικής αναλυτικής προσέγγισης, να συναγωνίζονται τον τηλεφωνικό κατάλογο σε αισθητική απόλαυση). Στην περίπτωση του Μεταξόπουλου έχουμε έναν ενίοτε απολαυστικό συνδυασμό ανάμεσα στη φιλοσοφική ακριβολογία, τη φραστική ένταση και τη βιτριολική κριτική, με αποκορύφωμα την επιλογή ως αντιπαράδειγματος για την ανεπάρκεια της χαμπερμασιανής συναίνεσης δια του επικοινωνιακώς ορθού διαλόγου, της

πρόσφατης περίπτωσης γερμανού κανίβαλου που απέσπασε την πλήρη (και, τυπικώς, έγκυρη) συναίνεση του θύματός του προτού το κατασπαράξει.

Τέλος, οι ακόλουθες κριτικές παρατηρήσεις δεν αφορούν κάποια ανεπάρκεια του βιβλίου ως προς τους διακηρυγμένους στόχους του –στον βαθμό που αποτελεί ένα μάλλον συνεκτικό και τεκμηριωμένο επιχείρημα–, αλλά πολύ περισσότερο τις αντιφάσεις ορισμένων από τις θεωρητικές προϋποθέσεις του.

Η πρώτη παρατήρηση αφορά τη θεώρηση της αυτοσυντήρησης ως εκείνης της ανθρωπολογικής σταθεράς που θεμελιώνει την ατέρμονα εναλλαγή αποφάσεων και κοσμοκατασκευών. Απέναντι σε αυτό θέλουμε να αντιτάξουμε τη βασική θέση ότι αυτό που ορίζει την ιδιαιτερότητα της ανθρώπινης κοινωνικής ύπαρξης είναι ακριβώς ότι πάντοτε συγκροτείται εντός κοινωνικών δομών και σχέσεων, είναι κατά κάποιο τρόπο ‘πάντοτε ήδη κοινωνική’. Αυτό σημαίνει ότι η αυτοσυντήρηση ή τα εμπόδια προς αυτή συγκροτούνται πάντοτε κοινωνικά διαμεσολαβημένα και οριζόμενα. Δηλαδή, ότι μια υλιστική οπτική για το κοινωνικό είναι δεν μπορεί να έχει τα χαρακτηριστικά μιας άχρονης ανθρωπολογίας (έστω και ως αφετηρίας), αλλά αντίθετα της συγκεκριμένης προσέγγισης συγκεκριμένων τρόπων κοινωνικής παραγωγής και αναπαραγωγής και κατά συνέπεια να θεωρεί ότι το ίδιο το ερώτημα μιας φιλοσοφικής ανθρωπολογίας, δηλαδή η ανθρώπινη φύση εν γένει, οφείλει να απορριφθεί ως κατεξοχήν *ιδεολογικό*.

Η δεύτερη παρατήρηση αφορά τον πυρήνα της έννοιας της *απόφασης* που είναι κομβική σε αρκετές από τις ντεσιζιονιστικές αναφορές του Μεταξόπουλου. Δεν υποτιμούμε τη σημασία που έχει η επιμονή ότι οι πολιτικές ή κοινωνικές θεωρίες έχουν έναν εγγενώς *κατασκευαστικό* χαρακτήρα και δεν μπορούν να θεμελιωθούν με τρόπο υπερ-ιστορικό, αφού είναι σαφώς ιστορικά πεπερασμένες και προσδιορισμένες. Αυτό που μας προβληματίζει είναι η απουσία επερώτησης του τρόπου με τον οποίο παράγονται και αναπαράγονται οι *αρχικές* αποφάσεις που οδηγούν στις κοσμοκατασκευές. Λιγότερο στον Μεταξόπουλο (που σε τέτοια ζητήματα δείχνει να θυμάται αρκετά περισσότερο τα κριτικά ρεύματα του μαρξισμού) και πολύ περισσότερο στον Κονδύλη, ο αναγνώστης έχει την αίσθηση ότι η θεωρία της απόφασης δεν εξετάζει τους όρους μέσα στους οποίους ένα υποκείμενο λαμβάνει μια απόφαση. Απουσιάζει, δηλαδή, εκείνη η κριτική επερώτηση της ίδιας της έννοιας του υποκειμένου, όπως τουλάχιστον αυτή έγινε τόσο από τη μαρξιστική θεωρία της ιδεολογίας όσο και από τη φροϋδική έννοια του ασυνειδήτου. Αυτό σημαίνει ότι πολύ δύσκολα μπορούμε να δεχτούμε ένα σχήμα όπου υποκεί-

μενα απλώς αποφασίζουν, αλλά αντίθετα χρειάζεται να δούμε ένα σχήμα του κοινωνικού ανταγωνισμού και της αντιπαράθεσης εντός του οποίου τα υποκείμενα (ατομικά και συλλογικά) είναι πάντα ήδη κοινωνικά, πάντα ήδη εμπλεκόμενα σε μηχανισμούς κοινωνικής αναπαραγωγής και αναπαραγωγής, και όπου οι ανταγωνιστικές κοσμοθεωρίες είναι περισσότερο το αποτέλεσμα της ιστορικής διαδικασίας και λιγότερο η αφετηρία της. Αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία στον βαθμό που μια τέτοια θεώρηση μπορεί ακόμη να υποστηρίξει πολιτικά προτάγματα κοινωνικής χειραφέτησης, καταδεικνύοντάς τα ως κατά τάση αντικειμενικές ιστορικές δυνατότητες και όχι απλές κοσμοθεωρητικές επιλογές.

Η τρίτη παρατήρηση αφορά τον τρόπο με τον οποίο ορίζεται η πολιτική σύγκρουση. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η έμφαση στην προτεραιότητα της σύγκρουσης είναι ορθή. Αυτό στο οποίο θέλουμε να σταθούμε είναι τα όρια μιας θεώρησης της σύγκρουσης γύρω από την κατά Schmitt έννοια του φίλου και του εχθρού, καθώς θεωρούμε ότι δεν επαρκεί για να περιγράψει τους κοινωνικούς ανταγωνισμούς. Κατά τη γνώμη μας, η σμιτιανή θεώρηση δεν κατορθώνει να εντοπίσει ούτε τον εγγενώς *διαλεκτικό* χαρακτήρα των κοινωνικών αντιθέσεων, οι οποίες δεν έχουν τόσο χαρακτήρα μετωπικής σύγκρουσης, όσο μιας σύνθετης και άνισης διαδικασίας αλληλοδιείσδυσης και αλληλοκαθορισμού όπου εν τέλει οι πόλοι της αντίθεσης διαμορφώνονται από την ίδια την αντίθεση, ούτε τη συνθετότητα των κοινωνικών αντιθέσεων, τη διάκριση ανάμεσα σε ανταγωνιστικές και μη αντιθέσεις, τη μεταβαλλόμενη γεωμετρία των κοινωνικών συμμαχιών. Αντίστοιχα, μια τέτοια σμιτιανή θεώρηση της πολιτικής κυριαρχίας δεν κατορθώνει να εντοπίσει τις παραμέτρους εκείνους του εξουσιαστικού φαινομένου που συμπεριλαμβάνονται στην γκραμσσιανή έννοια της *ηγεμονίας*, δηλαδή τον συνδυασμό ανάμεσα στην πολιτική κυριαρχία, την απόσπαση συναίνεσης, την ιδεολογική ηγεσία.

Οι κριτικές αυτές παρατηρήσεις δεν αναιρούν τη σημασία του βιβλίου του Μεταξόπουλου, το γεγονός δηλαδή ότι επαναφέρει τη δυνατότητα μεϊζόνων φιλοσοφικών συνθέσεων για την ερμηνεία του σύγχρονου κόσμου, την αξία των κριτικών παρατηρήσεών του, τον τρόπο με τον οποίο παρεμβαίνει στις τρέχουσες θεωρητικές αντιπαραθέσεις. Ελπίζουμε ότι θα συνεχίσει σε αυτή την κατεύθυνση.

Παναγιώτης Σωτήρης

Σημείωση

1. Προτιμούμε την απόδοση του *constructivism* ως κατασκευετισμού και όχι ως κονστρουκτιβισμού, ακολουθώντας ανάλογη μεταφραστική πρόταση του Σπ. Μαρκέτου στην ελληνική έκδοση του John Rawls, *Πολιτικός Φιλελευθερισμός*, Μεταίχμιο, Αθήνα 2004.

European Institute of Public Administration [EIPA] and Irish Ministry of Finance, *Ethics in the Public Services of the European Union Member-States*, Δουβλίνο 2004, σελ. 114.

Τι είναι διοικητική ηθική; Τι είναι ηθική των οργανώσεων; Ποια η σχέση μεταξύ της διοικητικής ηθικής και της λογοδοσίας; Ποια η αξία των κωδίκων διοικητικής ηθικής και δεοντολογίας; Αυτά είναι ορισμένα από τα καίρια ζητήματα που καλείται να διερευνήσει η σύγχρονη διοικητική ανάλυση, στην οποία εγγράφεται και η σχετικά πρόσφατη έρευνα που εκπονήθηκε κατά τη διάρκεια της Ιρλανδικής Προεδρίας από το Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο Δημόσιας Διοίκησης σε συνεργασία με το υπουργείο Οικονομικών της Ιρλανδίας. Η μελέτη αυτή, που παρουσιάζεται για πρώτη φορά στη χώρα μας, εντάσσεται στην πρακτική που έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Δικτύου για τη Δημόσια Διοίκηση σε κάθε προεδρία να ερευνάται ένα διοικητικής φύσης ζήτημα.

Η συγκεκριμένη μελέτη διαρθρώνεται σε πέντε κεφάλαια και έχει βασισθεί στη μεθοδολογία των ερωτηματολογίων· το αντικείμενό της αναφέρεται στην ηθική των δημοσίων υπηρεσιών των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Αναλυτικότερα, η μελέτη στο πρώτο κεφάλαιο επιχειρεί να διερευνήσει τις θεωρητικές όψεις του ερευνώμενου αντικείμενου. Αφετηρία του κεφαλαίου αυτού είναι η αξιωματική θέση ότι η αξία της διοικητικής ακεραιότητας είναι θεμελιώδους σημασίας για την εύρυθμη λειτουργία και οργάνωση της διακυβέρνησης ενός πολιτικού-διοικητικού συστήματος. Όμως, αυτή η παραδοχή, η οποία δεν αμφισβητείται, καθιστά απολύτως αναγκαία την αποσαφήνιση του ερωτήματος: ποια θεωρείται καλή διοικητική συμπεριφορά; Το ερώτημα αυτό έχει ειδικό βάρος κάτω από τις ραγδαίες και, συχνά, απρόβλεπτες αλλαγές που έχουν λάβει χώρα στο περιβάλλον λειτουργίας των δημοσίων υπηρεσιών, κυρίως μετά την πώση του τείχους και την εμφάνιση της τρομοκρατίας. Η πρόκληση των αναζητήσεων βέλτιστων πρακτικών διοίκησης καθιστούν επιτακτική την ανάγκη της προσέγγισης και διερεύνη-